

Оксана Піддубна

кандидат педагогічних наук, доцент,

заступник директора інституту педагогіки

з навчально-методичної роботи

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

orcid.org/0000-0002-5937-0677

**Педагогічний малюнок як основа професійної підготовки
майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у процесі вивчення
предметів «Малюнок» і «Живопис»**

У статті розглянуто проблему професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з дисциплін «Малюнок» і «Живопис». Розкрито специфіку педагогічного малюнка, що є основою творчого та навчального малюнка, а також фундаментом, на якому формується майстерність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Встановлено, що педагогічний малюнок допомагає швидкому оволодінню образотворчими засобами, озброює практичними вміннями та навичками цілісного бачення натури й зображення, сприяє удосконаленню відчуття пропорцій, умінню цілісно бачити натуру, оцінювати її особливості, виховує художній смак, формує образне бачення і розуміння дійсності, є умовою для професійного зростання студентів, виявлення їхніх інтересів і задумів. Педагогічний малюнок розглянуто як один із найважливіших засобів наочності в навчанні. Процес побудови педагогічного малюнка погоджується з ходом викладу навчального матеріалу, основним повинно бути пояснення педагога, натомість малюнок є лише доповненням до пояснення викладача. Встановлено, що педагогічний малюнок – це фундамент, на якому формується професійна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з дисциплін «Малюнок» і «Живопис».

Ключові слова: учитель образотворчого мистецтва, малюнок, живопис, педагогічний малюнок, професійна підготовка.

Постановка проблеми. В освітньому процесі перед вищою школою постає завдання підготовки такого вчителя образотворчого мистецтва, який повинен не тільки володіти вміннями й навичками реалістичного зображення дійсності, але й глибоко розуміти, відчувати сутність мистецтва, бути творчим у всіх життєвих ситуаціях, а головне – передавати свої знання й уміння дітям. За твердженням М. Ростовцева, «головним чинником оптимізації навчального процесу в професійній підготовці вчителя образотворчого мистецтва є педагогічний малюнок» [6, 262].

У підготовці вчителів образотворчого мистецтва педагогічний малюнок є необхідною умовою для підвищення рівня професійної майстерності. Майбутній учитель образотворчого мистецтва, який добре володіє образотворчою майстерністю, вільно володіє матеріалом, добре знає його природу, його якості, демонструє свої творчі вміння.

У нашому дослідженні проблема професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва розглядається в контексті вивчення фахових дисциплін «Малюнок», «Живопис». Зміст означених дисциплін має невичерпний потенціал для професійної підготовки студентів та спрямований на підвищення рівня художньо-естетичної культури, оволодіння образотворчою грамотою й основами художнього відображення дійсності, засвоєння теоретичних знань і практичних умінь роботи з різними художніми матеріалами.

Актуальність останніх досліджень і публікацій. Положення теорії мистецької освіти та художньо-педагогічної підготовки викладачів мистецьких дисциплін обґрунтовано в працях вітчизняних учених: С. Коновець, М. Лещенко, Н. Миропольської, О. Отич, Г. Падалки, В. Радкевич, О. Рудницької, О. Щолокової та інших.

Варто зазначити, що в цілому дослідженню проблеми професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва завжди надавалася належна увага. Так, теоретичні й методичні аспекти цієї підготовки представлено в доробку вчених, педагогів, мистецтвознавців:

Б. Неменського, М. Ростовцева, П. Чистякова. Засоби оптимізації художньо-педагогічної підготовки студентів вищих навчальних закладів вивчали дослідники: Н. Анісімов, М. Кириченко, В. Кузін, М. Резниченко. Шляхи і засоби розвитку творчого потенціалу студентів художньо-графічних факультетів у процесі вивчення художніх дисциплін досліджували А. Бондарева, В. Зінченко, Є. Шорохов. Розвиток творчих здібностей та творчого мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва висвітлено в працях М. Стась, О. Кайдановської, О. Рудницької. Формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва розглянуто О. Ткачук, Т. Стрітьєвич. Заслужують на уваги дослідження з формування базових знань та вмінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва І. Мужикової, О. Каленюк.

Незважаючи на значну кількість досліджень, застосування педагогічного малюнка в професійній підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва при вивченні дисциплін «Малюнок» і «Живопис», достатньо не визначено, зазначена проблема ґрунтовно не висвітлена.

Мета статті полягає в розкритті специфіки педагогічного малюнка, як одного з найважливіших засобів наочності, що допомагає швидкому оволодінню образотворчими засобами, озброює практичними вміннями та навичками цілісного бачення натури й зображення, є умовою для професійного зростання студентів, виявлення їхніх інтересів і задумів та є основою творчого й навчального малюнка в підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження специфіки педагогічного малюнка в професійній підготовці вчителя образотворчого мистецтва з дисципліни «Малюнок» слід розглянути характеристику цієї дисципліни. Досвід художньої освіти свідчить про те, що на початковому етапі навчання необхідно надавати ґрунтовну підготовку з малюнка. Лише в цьому випадку подальше навчання буде успішним.

Малюнок як «вид графіки займає особливе місце в образотворчому

мистецтві» [2, 176], це «структурна основа будь-якого зображення: графічного, живописного, скульптурного, декоративного, засіб пізнання і вивчення дійсності» [3, 163].

Курс малюнка у вищих навчальних закладах сформований відповідно до одного з важливих принципів дидактики: здійснювати навчання, починаючи з розв'язання менш складних завдань, поступово переходячи до складніших. При цьому студенти повинні чітко знати завдання і методи їх виконання, розуміти, у чому полягають творчі аспекти роботи [5]. Оволодіння правильними методами виконання малюнка, засвоєння різних графічних матеріалів, розвиток зорового сприйняття і професійного мислення, поглиблення знань, удосконалення навичок малювання сприяють удосконаленню відчуття пропорцій, умінню цілісно бачити натуру, оцінювати її особливості, виховуючи художній смак, формують образне бачення і розуміння дійсності, дають навички виразного трактування пластичної форми [6, 69].

Малюнок особливо необхідний художнику-педагогу як ефективний засіб наочного навчання. Адже за допомогою малюнка педагог може показати учням закономірності побудови форми предмета, методичну послідовність зображення, виразальні можливості різних художніх матеріалів при передачі фактури й матеріальності предметів. Педагогічний малюнок як засіб наочності, має свою специфіку й прийоми роботи, свої конкретні цілі й завдання. Він повинен мати й свою методику навчання. Проте дуже часто до педагогічного малюнка відносять малюнок із пам'яті, за уявою та малюнок, виконаний на класній дошці. Більше того, у багатьох педагогічних навчальних закладах малювання з натури, виконане крейдою на дошці, розглядають як педагогічний малюнок. Але все це не має прямого відношення до педагогічного малюнка. Заміна матеріалу (замість олівця – крейда, замість паперу – класна дошка) абсолютно не змінює суті справи. «Малюнок із пам'яті, виконаний олівцем або крейдою на дошці, залишається малюнком по пам'яті. Малюнок з натури, виконаний крейдою на темному папері, не перетворюється

на педагогічний, а залишається малюнком з натури» [6, 262]. Усе це віддалене від специфіки й методики педагогічного малюнка і від кінцевої його мети й завдання.

Педагогічний малюнок не має самостійного значення, він тісно пов'язаний зі словом педагога та є графічним поясненням його думки. Процес побудови педагогічного малюнка повинен бути погоджений із ходом викладу навчального матеріалу, основним повинно бути пояснення педагога, натомість малюнок повинен бути лише доповненням до пояснення викладача. Отже, педагогічний малюнок може бути виконаний і на папері, і на класній дошці, головне в ньому – методична спрямованість. Педагогічні малюнки, «доповнені переконливими міркуваннями, дають можливість наочно побачити в натурі й повністю усвідомити закономірності побудови форми» [6, 265].

Сам по собі малюнок не має художньої виразності, незрозумілим є і його зміст, але коли він виникає під рукою педагога в супроводі ґрунтовних пояснень, то стає переконливим, ясным і зрозумілим. Такі педагогічні малюнки, можуть виконуватися викладачем на полях роботи студента, вони пояснюють студенту закономірність будови форми предметів. Тимчасом на ці педагогічні малюнки мало хто звертає увагу. Деякі студенти розглядають їх як зайву й абсолютно непотрібну діяльність педагога. Це приклад неправильного ставлення до завдань навчального малюнка. Студент вважав свій малюнок майбутнім «шедевром», він турбувався не про те, щоб отримати знання й навички, вирішити певні навчальні завдання, а зробити чистенький, ефектний малюнок [6, 265]. Показуючи студенту на його ж роботі метод виразності форми предмета засобами малюнка, способи і прийоми нанесення штрихування або тонового вирішення об'єму предмета вугіллям, сангіною, соусом, ми відкриваємо перед студентом великі можливості для розвитку творчої ініціативи. Проте і тут процес створення малюнка рукою педагога повинен відповідати ходу викладу навчального матеріалу.

У зв'язку з порушенням цієї проблеми слід відзначити, що деякі

викладачі вважають недоцільним виправляти малюнок студента, але ця точка зору є суб'єктивною. Поправка роботи студента викладачем має велике навчальне і виховне значення. Студент бачить, як можливо виправити його малюнок, він вбирає всі деталі цього процесу, а потім і сам прагне робити так, як показав педагог. П. Чистяков, зазначив: «Такий метод показу я особисто вважаю і найважчим, і найдоступнішим. Ніщо так не відкриває очі, як наочний показ. А розмови деяких педагогів, що поправляти... малюнок – це значить позбавити його індивідуальності, ведуться тими педагогами, які не вміють так робити» [1, 33].

Дотримуючись принципів наочності, викладач повинен вести практичні заняття так, щоб вони були ясними, зрозумілими й переконливими. Студентам необхідно пояснити й показати на прикладі, як застосовувати ті чи інші закони й правила малювання. Малодоступність навчального матеріалу іноді є результатом недостатньої теоретичної підготовки вчителів мистецтва, але найчастіше слабкої методичної підготовки [4, 163].

Під час педагогічної практики з'ясовується, що багатьма важливими питаннями створення зображення студенти не володіють. Студенти не пояснюють, як здійснюється аналіз конструктивної будови форми предмета, не оперують методом виявлення конструктивної основи форми. Тимчасом педагогічний малюнок допоміг би образно й наочно пояснити учню найскладніші моменти побудови зображення на площині [5, 414].

Педагогічний малюнок допомагає не тільки сприйняттю й розумінню окремих конкретних фактів, але й усвідомленню тих розумових і графічних процесів, без яких неможлива робота студента. Високо оцінюючи педагогічний малюнок і широко застосовуючи його, потрібно пам'ятати, що він є не самоціллю (показати, як я добре малюю), а тільки «допоміжним засобом для досягнення основної мети – твердого засвоєння теоретичних і практичних навичок... Тому педагогічний малюнок потрібно застосовувати тоді, коли це необхідно. Щойно педагог помітив, що його правильно зрозуміли», він повинен «надати повну свободу дій, але в той же час і не

випускати з поля зору» [6, 270].

Велике значення в оволодінні педагогічним малюнком має і організаційна сторона, особливо при роботі крейдою на класній дошці. Викладач повинен допомогти студенту організувати роботу, показати, як користуватися крейдою, як її заточувати, щоб одержати в малюнкові лінії різного характеру. Перші вправи повинні бути показані студенту самим педагогом, а потім він повинен перевірити, як студент користується крейдою.

Враховуючи всю складність педагогічного малюнка, студенту потрібно більше працювати самостійно. У вищому навчальному закладі він знайомиться лише із загальними положеннями й отримує необхідну консультацію, а опрацювання кожного положення педагогічного малюнка повинно здійснюватися самостійно самим студентом [5, 412].

Висновки. Розкриваючи специфіку педагогічного малюнка, потрібно підкреслити, що він є основою як творчого, так і педагогічного малюнка, а також фундаментом, на якому формується майстерність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Педагогічний малюнок є одним із найважливіших засобів наочності. Будучи одним із головних засобів інформації, допомагає легше зрозуміти, запам'ятати.

Список використаних джерел та літератури

1. Гинзбург И. П. П. Чистяков и его педагогическая система – Л. – М., 1940. 146 с.
2. Энциклопедический словарь юного художника / [сост. Н. И. Платонова, В. Д. Синюков]. – М. : Педагогика, 1983. – 416 с.: ил.
3. Популярная художественная энциклопедия: Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство / [гл. ред. В. М. Полевой; ред. кол.: В. Ф. Маркузон, Д. В. Сарабьянов, В. Д. Синюков]. – М. : Сов. Энциклопедия. Книга II. М-Я, 1986 – 432 с.: 32 л. ил.
4. Піддубна О. М. Організація конкурсів і виставок творчих робіт студентів як інноваційний метод професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва / О. М. Піддубна // Вісник Луганського

національного університету імені Тараса Шевченка (Педагогічні науки). – 2012. – № 22 (257) листопад. – С. 161 – 167

5. Піддубна О. М. Розвиток творчих здібностей студентів у процесі вивчення предметів «малюнок» й «живопис» при виконанні начерків // Естетичне виховання дітей та молоді: теорія, практика, перспективи розвитку : зб. наук. праць / за ред. О. А. Дубасенюк, Н. Г. Сидорчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І Франка, 2012. – С. 410 – 415.

6. Ростовцев Н. Н. Учебный рисунок. [Учебное пособие для пед. училищ]. М. : "Просвещение", 1976. – 288 с.

Оксана Поддубная

**Педагогический рисунок как основа профессиональной подготовки
будущего учителя изобразительного искусства в процессе изучения
предметов «Рисунок» и «Живопись»**

В статье рассмотрена проблема профессиональной подготовки будущего учителя изобразительного искусства по дисциплинам «Рисунок» и «Живопись». Раскрыта специфика педагогического рисунка, что является основой творческого и учебного рисунка, а также фундаментом, на котором формируется мастерство будущего учителя изобразительного искусства. Установлено, что педагогический рисунок помогает быстрому овладению изобразительными средствами, вооружает практическими умениями и навыками целостного видения натуры и изображения, способствует усовершенствованию чувства пропорций, умению цельно видеть натуру, оценивать ее особенности, воспитывает художественный вкус, формирует образное видение и понимание действительности, является условием для профессионального роста студентов, выявления их интересов и замыслов. Педагогический рисунок рассматривается как одно из важнейших средств наглядности в обучении. Процесс построения педагогического рисунка должен быть согласован с ходом изложения учебного материала, основным должно быть объяснение педагога, зато рисунок должен быть лишь

дополнением к объяснению преподавателя. Установлено, что педагогический рисунок – это фундамент, на котором формируется профессиональная подготовка будущего учителя изобразительного искусства по дисциплинам «Рисунок» и «Живопись».

Ключевые слова: учитель изобразительного искусства, рисунок, живопись, педагогический рисунок, профессиональная подготовка.

Oksana Piddubna

Pedagogical Drawing as the Basis for Prospective Fine Arts Teachers'

Professional Training in the Process of Learning Drawing and Painting

The problem of prospective fine arts teachers' professional training in the process of learning Drawing and Painting is considered in the article. Characteristics of pedagogical drawing as the foundation for creative and analytic drawings as well as for the formation of professional skills are revealed. It is defined that pedagogical drawing promotes the formation of skills to holistically view life and image, evaluate their peculiarities, develop artistic taste, creative vision and understanding of reality, express interests and ideas, improve sense of proportion. Moreover, pedagogical drawing is a prerequisite for professional development. The phenomenon under consideration is viewed as one of the effective means of visualization in learning. It is noted by the author that the process of creating pedagogical drawing should be relevant to the curriculum and has to be an addition to the teacher's explanation. Pedagogical drawing is defined as the basis for prospective fine arts teachers' professional training in the Process of learning Drawing and Painting.

Key words: fine arts teacher, a drawing, a painting, pedagogical drawing, professional training.

«21» лютого 2016 р.

Транслітерація списку використаних джерел

1. Ginzburg I. P. P. Čistâkov i ego pedagogičeskaâ sistema – L. – M., 1940. 146 s.

2. Ènciklopedičeskij slovar' ùnogo hudožnika / [cost. N. I. Platonova, V. D. Sinûkov]. – M. : Pedagogika, 1983. – 416 s.: il.
3. Populârnaâ hudožestvennaâ ènciklopediâ: Arhitektura. Živopis'. Skul'ptura. Grafika. Dekorativnoe iskusstvo / [gl. red. V. M. Polevoj; red. kol.: V. F. Markuzon, D. V. Sarab'ânov, V. D. Sinûkov]. – M. : Sov. Ènciklopediâ. Kniga ÌÌ. M-Â, 1986 – 432 s.: 32 l. il.4.
4. Piddubna O. M. Orhanizacija konkursiv i vystavok tvorčych robit studentiv jak innovacijný metod profesijnoji pidhotovky majbutnioho včytelia obrazotvorčoho mystectva / O. M. Piddubna // Visnyk Luhańskoho nacionalnoho universytetu imeni Tarasa Ševčenko (Pedahohični nauky). – 2012. – № 22 (257) lystopad. – S. 161 – 167.
5. Piddubna O. M. Rozvytok tvorčych zdibnostej studentiv u procesi vyvčennia predmetiv «maliunok» j «žyvopys» pry vykonanni načerkiv // Estetyčne vychovannia ditej ta molodi: teorija, praktyka, perspektyvy rozvytku : zb. nauk. prac' / za red. O. A. Dubaseniuk, N. H. Sydorčuk. – Žytomyr : Vyd-vo ŽDU im. I Franka, 2012. – S. 410 – 415.
6. Rostovcev N. N. Učebnyj risunok. [Učebnoe posobie dlâ ped. učiliš]. M. : "Prosvešenie", 1976. – 288 s.